

Stockholms
universitet

Individbaserad omsorg och generell välfärd: dilemman i marknadiseringens tid

Presentation av programmet vid Socialhögskolan
i Lund 26 februari 2015

Marta Szebehely
Professor

Institutionen för socialt arbete, Stockholms
universitet

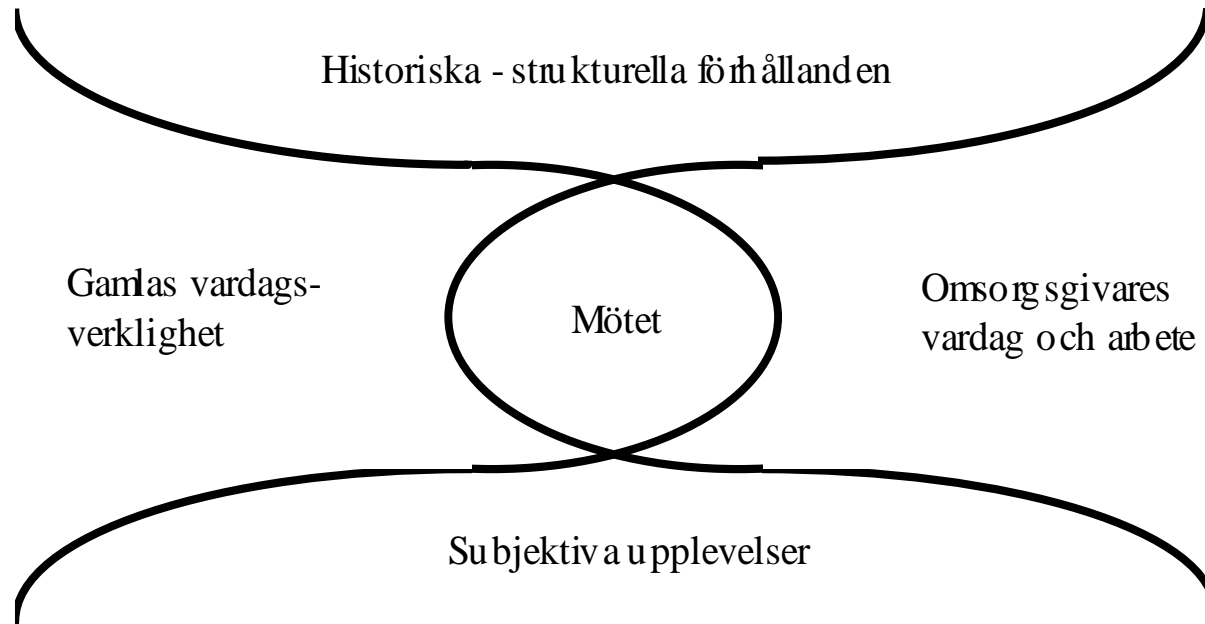
Ett forskningsprogram finansierat av Forte 2014-2016, 9 miljoner, med möjlig förlängning ytterligare tre år

- Ansvariga: Marta Szebehely och Håkan Jönson
- Medsökande från Sverige: Evy Gunnarsson, Staffan Blomberg, Anna Dunér, Anna Gavanoas, Tove Harnett, Helene Brodin + Sara Erlandsson, Anneli Stranz, Magdalena Elmersjö, Petra Ulmanen (doktorander vid tiden för ansökan + doktorand att rekrytera Palle Storm)
- Medsökande nordiska partners: Anneli Anttonen, Teppo Kröger, Mia Vabø, Tine Rostgaard, Christine Swane
- Medsökande anglosaxiska partners: Gabrielle Meagher (Australien), Liz Lloyd (UK), Pat Armstrong (Kanada)

Drygt två decennier med programstöd från SFR/FAS/Forte – och med samarbete mellan Lund och Stockholm

- **1992-1998: *Äldreomsorgens vardag och villkor (VoV1)***;
Rosmari Eliasson
- **2000-2006: *Äldreomsorgens vardag och villkor – Komparativa perspektiv på skandinaviska välfärdsstater, kommuner och på äldre människors omsorgspussel (VoV2)***;
Rosmari Eliasson-Lappalainen och Marta Szebehely
- **2007-2012: *Omsorg i omvandling – Vardagsliv, Organisering, Välfärdspolitik (Living the consequences of changing public policies)***; Marta Szebehely
- **2014-2016 (+ 3 år?): *Individbaserad omsorg och generell välfärd: dilemman i marknadiseringens tid***; Marta Szebehely och Håkan Jönson

Vi plöjer i samma spår: figur från den första programansökan 1992 (och från Rosmari Eliasson: *Forskningsetik och perspektivval* 1987/1995)

Forskningen ska "röra sig *horisontellt* inom fältet, dvs hålla både de gamlas och omsorgsgivarnas perspektiv levande; se till båda parter livssammanhang, inte begränsa synfältet till mötet; röra sig *vertikalt* inom fältet, dvs eftersträva att sammanfoga kunskap om strukturella förhållanden med kunskap om vardagen under olika villkor och subjektiva upplevelser av denna vardag." (citat halvtidsrapport VoV2) Dvs: fokus på vardag *och* villkor

Mycket är oförändrat

- Fokus på socialpolitik, vardagsliv, arbetsliv
- En ambition att koppla samman makro, meso, mikro
- Ett intresse för omsorgsvardagen under olika organisatoriska villkor
- Metodologisk mångfald
 - Deltagande observationer, intervjuer, textanalys, enkäter, kvantitativa analyser av befintlig statistik, ULF-data mm
- Teoretisk inspiration
 - feministiskt inriktad omsorgsforskning,
 - socialpolitiskt inriktad välfärdsforskning,
 - arbetslivsinriktad forskning om omsorgstjänsternas organisering och arbetsmiljö.

En del har förändrats

- Ett allt tydligare komparativt perspektiv och starkare internationell förankring
- Bredare interdisciplinärt samarbete
 - Medarbetare i den nya programmet från socialt arbete, sociologi, socialpolitik, genusvetenskap, antropologi, gerontologi, ekonomisk historia och statsvetenskap
- Fler former av äldreomsorg i fokus
 - Hemtjänst, äldreboenden, anhörigomsorg
- Inspiration från 'disability studies'

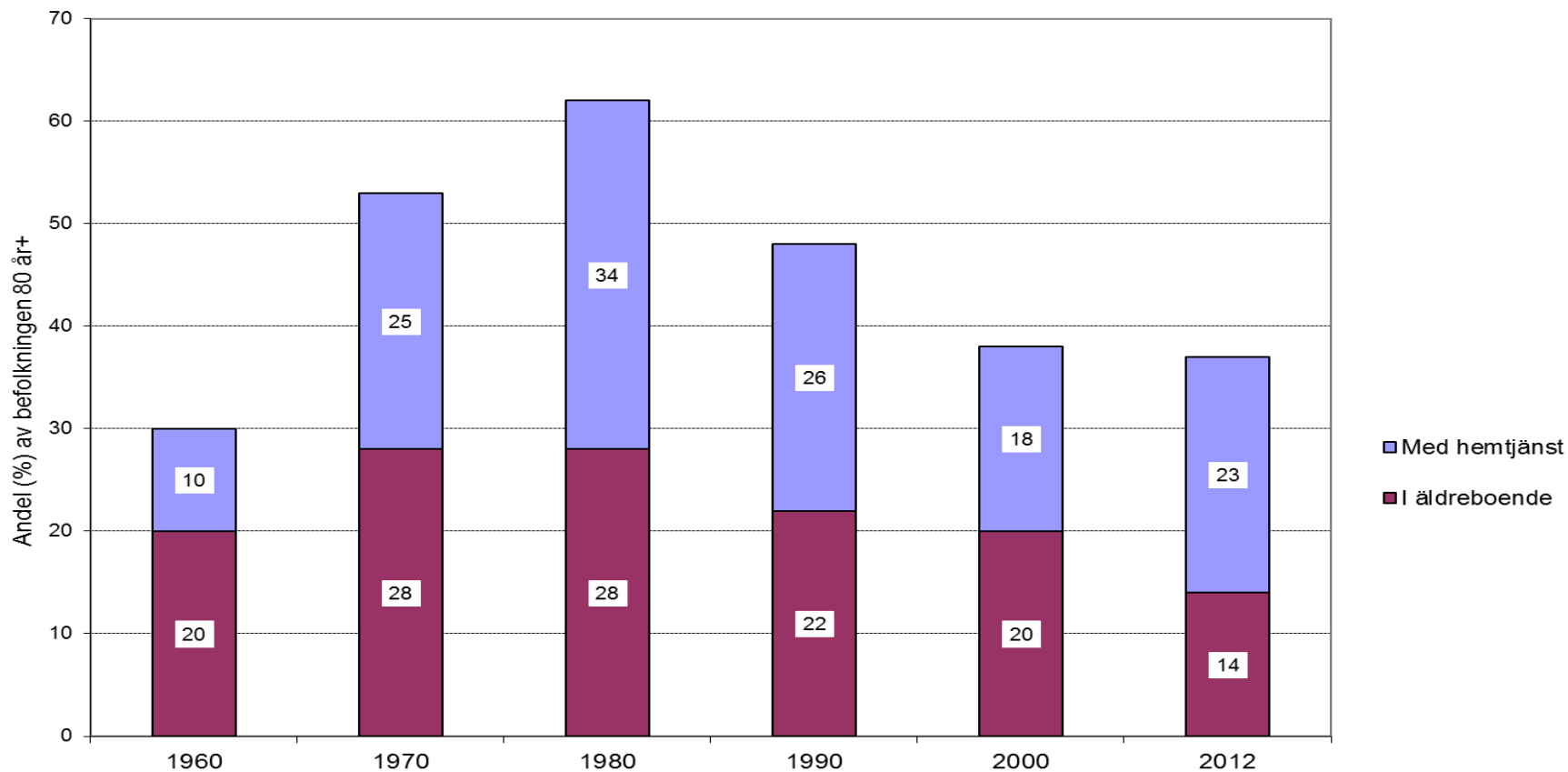
Inte minst har äldreomsorgen förändrats

- Resursåttstramning, kraftig minskning av äldreboenden, organisatoriska förändringar av hemtjänsten
- Nya former av styrning, tillsyn, kontroll
- Informalisering, privatisering, marknadisering

(Erlandsson et al 2013; Meagher & Szebehely 2013;

Szebehely & Trydegård 2013; Vabø & Szebehely 2012)

Andel av 80+ med äldreomsorg 1960-2012

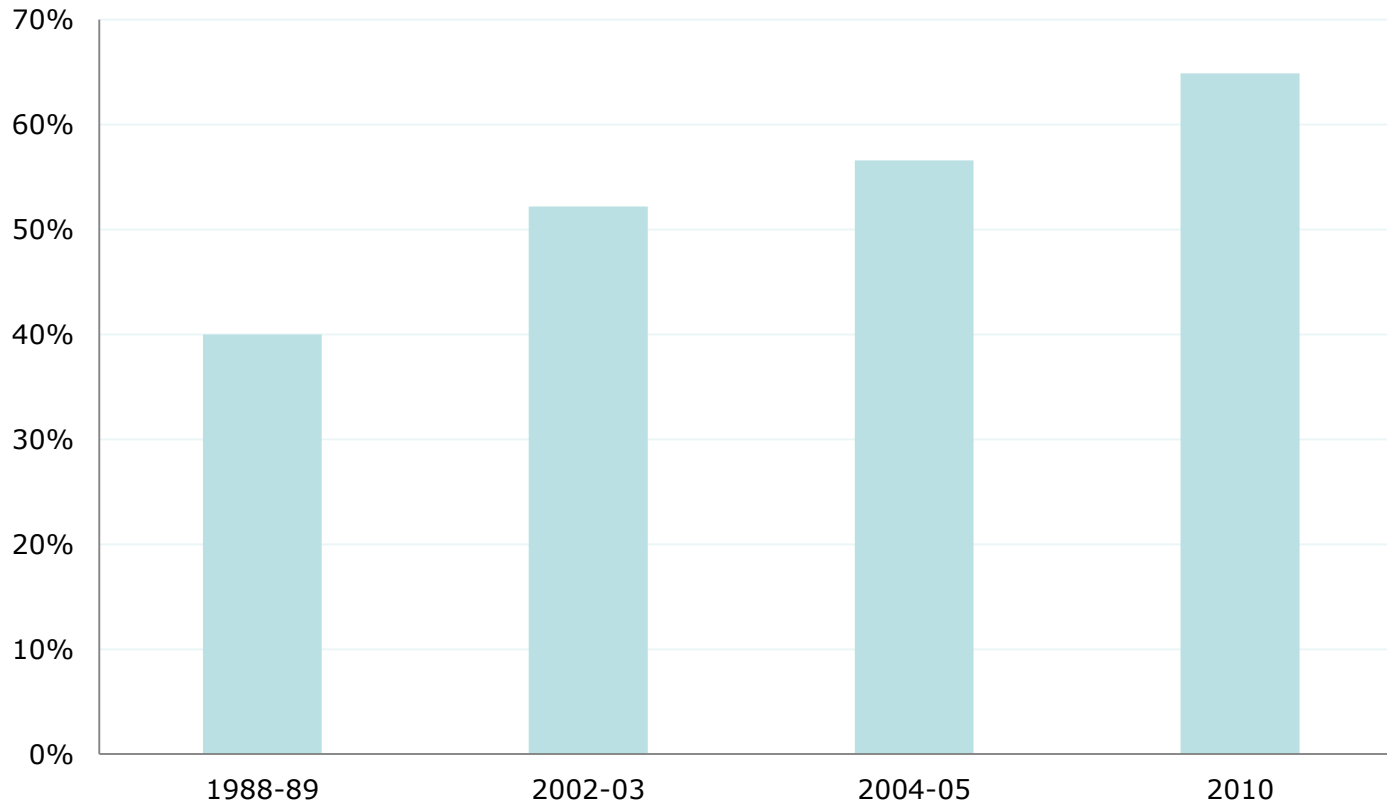
Var 4:e plats på äldreboende har försvunnit under 2000-talet

Mer familj och mer marknad

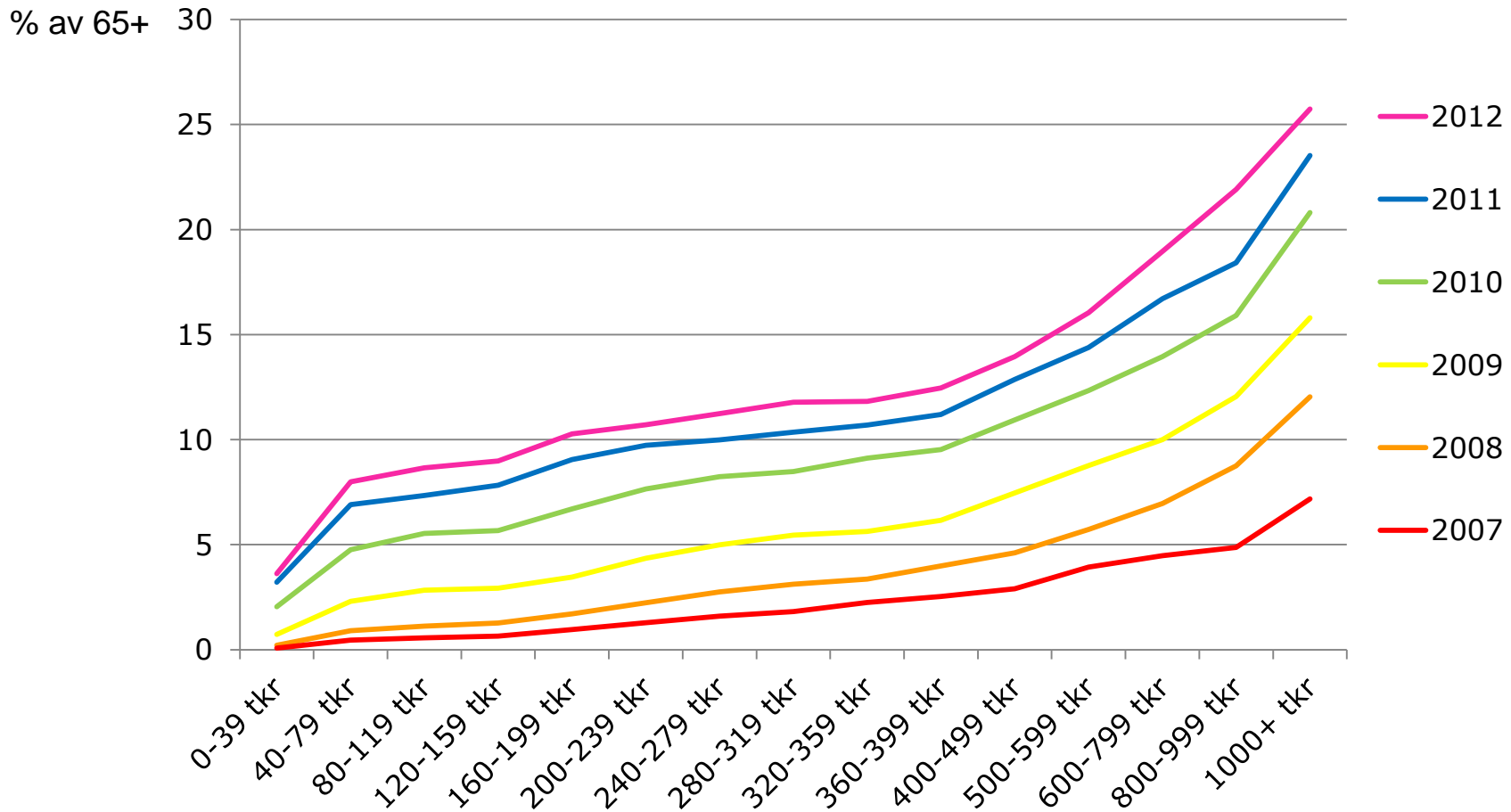
		Vem utför?			
		Familj	Kommun	Marknad	Frivillig- sektorn
Vem be- talar?	Oavlönat	Informalisering			
	Offentligt finansierat			Marknadisering	
	Privat - vitt			Privatisering	
	Privat – svart				

Informalisering: ökad anhörigomsorg

– andel äldre 75+ med behov av praktisk hjälp som får hjälp av närstående utanför hushållet 1988-2010

Privatisering: Ökad andel äldre med RUT-avdrag

Lika vanligt som hemtjänst (9% av 65+) men betydligt färre timmar och annat klassmönster

Marknadisering – konkurrensutsättning av offentligt finansierad omsorg

% i privat regi	1993	2005	2013
Hemtjänst (timmar)	3	9	24
Äldreboenden (platser)	5	14	21

Erlandsson m fl 2013 (uppdaterad)

- **Hela ökningen i vinstsyftande företag**
- Ingen äldreomsorg i vinstsyftande regi före 1990 – idag nära 20% – oförändrat 3% av äldreomsorgen utförs av ideella och andra non-profit organisationer
- Koncentration (oligopol) och fragmentering
- Stora kommunala skillnader – all äldreomsorg i kommunal regi i halva Sverige; i Stockholm är 2/3 i privat regi och 100+ hemtjänstutförare i varje stadsdel

Informalisering utan lagstöd: oförändrad social- och familjelagstiftning men ändrat lagstöd för privatisering o marknadsiering

- Kommunallagen 1992, LOU 1992/2007, RUT 2007, LOV 2009
- Fortfarande jämlikhetsideal i social lagstiftning och politiska dokument men ökad betoning av individualisering, valfrihet, konkurrens, marknad
- Programmetts fokus: analysera utmaningar och möjligheter för en individanpassad och jämlik äldreomsorg i marknadsieringens tid.
 - Vad är egentligen individuellt anpassad omsorg bortom policydokumentens fraser?
 - Har det blivit lättare eller svårare att individuellt anpassa omsorgen?
 - Under vilka förutsättningar är det möjligt att individuellt anpassa omsorgen utan ökad ojämlikhet eller försämrade villkor för personal?

Programmets utgångspunkter

1: Äldreomsorg är en del av den sociala infrastrukturen

- Äldreomsorg inte bara en kostnad – en förutsättning för medelålders barns förvärvsarbete (jfr barnomsorg)
- Påverkar tre parter välfärd: hjälpbehövande äldre, deras anhöriga, avlönade omsorgsgivare
- Avsedda och icke avsedda konsekvenser av reformer bör utvärderas ur alla tre parter perspektiv

Utgångspunkt 2: Den generella modellens jämlikhetsambitioner

- Den nordiska modellens karakteristika:
- Kommunen – inte familjen – har lagligt ansvar att vårda
- Generös offentlig finansiering
- Välutbyggda omsorgstjänster av hög kvalitet
- Politiskt mål: Generell välfärd - alla sociala grupper ska ha lika god omsorg
- Därför i huvudsak offentligt utförda tjänster
 - vid välfärdsstatens uppbyggnad sågs det offentliga som den enda garanten för allas rätt till omsorg efter behov och inte efter köpkraft

Generell välfärd och individanpassad omsorg ingen motsättning

- Om samma tjänster används av alla sociala grupper förbättras omsorgen också för dem med mindre resurser – “medelklassens vassa armbågar”
- Jfr Titmuss 1968: “services for poor people have always tended to be poor quality services”
- Formell rättighet räcker inte – tjänsterna måste *tillgängliga* för den som har behov, *överkomliga* också för fattiga och *attraktiva* också för medelklassen och minoritetsgrupper (accessible, affordable and attractive)
- **För att vara generell måste äldreomsorgen vara individuellt anpassad**
- Men kan individanpassning leda till mer ojämlik omsorg?

Marknadisering/privatisering: hot mot den generella modellens jämlikhetsambitioner?

- Kundval: Högutbildade äldre har lättare att ta till sig information och att hitta de bästa utförarna
 - Vinnare och förlorare?
- Kombinationen av kundval (LOV) och RUT: ekonomiska incitament för äldre med högre inkomster att välja bort den kommunala äldreomsorgen
 - Enbart RUT vid små behov
 - Privat utförare av biståndsbedömd hjälp + toppa upp med tilläggstjänster av samma utförare (halva priset med RUT)
 - Tilläggstjänster i privata äldreboenden – en ny trend?
- Stora aktörer har starka röster – kan påverka politiken?
- Hur påverkas personal, äldre och anhöriga?

Forskningsprojekt inom programmet: fyra områden

- Individanpassad omsorg och generell välfärd: ideal och praktik i olika länders äldreboenden
- Individanpassad omsorg och generell välfärd: ideal och praktik i svensk hemtjänst
- NORDCARE2: en enkätundersökning till omsorgspersonal i Norden
- Individualisering, marknadsisering och universalism som policyideal

Individanpassad omsorg och generell välfärd: ideal och praktik i olika länders äldreboenden

- Flera pågående och nya projekt med fokus på personal och boende
- Etnografiska fältstudier av äldreboenden i Sverige, Norge, Kanada, England (HARP, Re-imagine): Marta Szebehely, Anneli Stranz, Renita Sörensdotter, Palle Storm, Pat Armstrong, Liz Lloyd
- Pilotstudie om individanpassning och likvärdighet: Håkan Jönson, Tove Harnett (Harnett & Jönson 2014)
- Nytt Fortefinansierat projekt: Kan en handikappolitisk modell ge en bättre äldreomsorg? (Håkan Jönson m fl)

Individanpassad omsorg och generell välfärd: ideal och praktik i svensk hemtjänst (olika kommuntyper)

- Två pilotstudier i Stockholm: Kompetens i konkurrens (Magdalena Elmersjö); Anhöriganställning inom ramen för LOV (Helene Brodin)
- Två nya Fortefinansierade projekt:
 - Hållbar omsorg i en kundvalsmodell? Dilemman och möjligheter med små hemtjänstföretag (Helene Brodin + Elin Peterson; Stockholm)
 - Äldreomsorgens förändringar och arbetet med äldre personer med missbruksproblem (Evy Gunnarsson + Lis-Bodil Karlsson; Stockholms + Värmlands län)
- Två projekt utanför men med bäring på programmet
 - Staffan Blomberg: Konkurrensutsatt äldreomsorg – utmaningar och dilemman (projektledare Jan Peterson)
 - Anna Dunér: Beslutsfattande av, om och för äldre i behov av hjälp i vardagen (studie av hemtjänst i tre kommuntyper; projektledare Boo Johansson)

NORDCARE2: en enkätundersökning till omsorgspersonal i Norden

- Upprepning hösten 2015 av studie från 2005; 3208 svarande, 72% svarsfrekvens, nationellt urval av omsorgspersonal (medlemmar i Kommunal o motsvarande)
 - bl a underlag för Anneli Stranz' avhandling (2013)
 - under 2006-2012 genomförd även i Kanada, Island, Australien, Tyskland och Japan
- Fokus på omsorgsarbetets organisering, vardagliga innehåll och arbetsvillkor
- 2015 års studie med i huvudsak samma frågor + syn på individanpassning; kompletteras med fokusgruppintervjuer
- Medarbetare: Marta Szebehely, Anneli Stranz, Tine Rostgaard, Teppo Kröger, Mia Vabø
- Data blir tillgängliga även för andra medlemmar i programmet

Individualisering, marknadsisering och universalism som policyideal

- Bygger på nordiskt forskarnätverk om äldreomsorgens marknadsisering (www.normacare.net); ansvariga Gabrielle Meagher, Marta Szebehely, Anneli Anttonen. Analys av nationella och lokala dokument om
 - relationen mellan individualisering, marknadsisering och universalism i politisk debatt;
 - ökade krav på kvalitetsmätning, uppföljning, tillsyn och kontroll;
 - hur nya krav på individanpassad omsorg förväntas mätas och följas upp av kommunerna
- Vilka ideal för "god omsorg" kommer till uttryck på privata och kommunala äldreomsorgsutförarens hemsidor? (Sara Erlandsson, bygger vidare på avhandling Erlandsson 2014)

Till sist

- Ett program är ett paraply – tre miljoner är mycket pengar men räcker inte till att finansiera större projekt
- Främst stöd för doktorand, postdoc, pilotprojekt, skriva projektansökningar (3 projektansökningar skrivna inom programmet har fått pengar; 4 projekt-/postdoc-ansökningar under bedömning våren 2015).
- Spännande utmaning: att dra lärdom av alla olika projekt!

Referenser

- Eliasson (1987/1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur
- Erlandsson (2014) *Hjälp för att bevara eller förändra? Åldersrelaterade diskurser om omsorg, stöd och service*. Dr avh. Stockholms universitet.
- Erlandsson, Storm, Stranz, Szebehely & Trydegård (2013) Marketising trends in Swedish eldercare: competition, choice and calls for stricter regulation. I: Meagher & Szebehely, red. *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*.
- Harnett & Jönson (2014) Sill och potatis för den ena och entrecote till den andra? Individanpassning och likvärdighet på särskilda boenden för äldre, *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 21 (3-4) 246-265.
- Meagher & Szebehely (2013) Long-Term Care in Sweden: Trends, Actors, and Consequences. I: Ranci & Pavolini, red. *Reforms in Long-Term Care Policies in Europe*. New York: Springer.
- Stranz (2013) *Omsorgsarbetets vardag och villkor i Sverige och Danmark. Ett feministiskt kritiskt perspektiv*. Dr avh. Stockholms universitet.
- Szebehely (1999) Omsorgsarbetets olika former, *Sociologisk Forskning*, nr 1, 7-32.
- Szebehely & Trydegård (2014) Hur mycket självbestämmande ryms det i skälig levnadsnivå? Socialtjänstlagens visioner och äldreomsorgens realiteter. I: Pettersson U, red: *Tre decennier med socialtjänstlagen – utopi, vision, verklighet*. Malmö: Gleerups.
- Szebehely, Ulmanen & Sand (2014) *Att ge omsorg mitt i livet: hur påverkar det arbete och försörjning?* Webb-rapport Stockholms universitet.
- Titmuss (1968) *Commitment to Welfare*. Allen & Unwin.
- Vabø & Szebehely (2012) A caring state for all older people? In: Anttonen, Häikiö & Stefánsson, eds. (2012) *Welfare State, Universalism and Diversity*, Edward Elgar.